

Eesti Rahva Muuseum
Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv

NOORTE HÄÄLED

Noorte etnoloogide ja folkloristide konverents

Tartu, 20. aprill 2016

Ettekannete kokkuvõtted

EESTI RAHVA
MUUSEUM

EESTI KIRJANDUSMUUSEUM
ESTONIAN LITERARY MUSEUM

Tartu 2016

Koostajad: Ave Goršič, Piret Koosa

Toimetus: Ave Goršič, Tuuli Kaalep, Piret Koosa, Mari-Ann Loosaar

Küljendus: Tuuli Kaalep

Kaanekujundus: Jane Liiv

Väljaandjad: Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kirjandusmuuseumi
Eesti Rahvaluule Arhiiv

Autoriõigused: autorid, Eesti Rahva Muuseum,
Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv

ISBN 978-9949-548-21-7

Konverentsi kava

20. aprill, Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv
(Vanemuise 42)

9.30 – 11.30

Laura Jamsja: Etniline Jõhvi ja naised: keel, omavahelised suhted ja linnaruumi kasutus

Liis-Marii Roosnupp: Naise kujutamine jututüübis ATU 313 „Imeline põgenemine“

Kaija Rumm: Vene-Türgi sõda Eesti Rahvaluule Arhiivi kogude pärimustekstides

Janno Zõbin: Siberi põlisrahvaste maailmapilt Nikolai Baturini teoses „Karu süda“

11.30 – 12.00 tee- ja kohvipaus

12.00 – 13.30

Katrin Kullo: Tänavamuusik kui omanäolise sotsiaalse võrgustiku liige ja linnaruumi kujundaja

Anna Caroline Haubold: Eesti laulupidu kui rituaal, festival ja *performance*: Eesti XXVI üldlaulupidu „Aja puudutus. Puudutuse aeg“

Kaisa Luik: Kihnu viulitraditsioon tänapäeval

Esinejate ühisbildistamine

Lõuna

14.30 – 16.00

Tenno Teidearu: Ontoloogiline perspektiiv materiaalse kultuuri uurimisel usundilises kontekstis

Ave Taavet, Marika Alver: Võidavad kunst ja armastus! Etnograafilise uurimismaterjali (re)presenteerimisvõimalustest

Liis Serk: Maaelu tajumine: tühjusest ja üksindusest

16.00 Arutelu

Stendiettekaned

Anna Mishina: Ristiusu ja traditsioonilise usundi piiril: sünkretism luterlikus kirikus idamaride seas

Eda Pomozi: „Inimeses peab kõik kaunis olema!“ Hallidest varjunditest sukavardaveeretaja vaatenurgast

Etniline Jõhvi ja naised: keel, omavahelised suhted ja linnaruumi kasutus

Laura Jamsja

Tartu Ülikool, etnoloogia magistrant

laurajamsja@gmail.com

2016. aasta seisuga elab Ida-Viru maakonna keskses Jõhvis 10 340 inimest ning rahvuslikult koosseisult on seal esindatud üle 40 rahvuse (Jõhvi 2016). Vaatmata kultuurilisele mitmekesisusele, taandub avalikkuses see eelkõige eestlaste ja venelaste kõrvutamisele. Sõnadel “eestlane ja venelane” on Ida-Virumaa kontekstis tugev emotsionaalne laetus: rahvuslikku kuuluvust märkivad sõnad tähistavad justkui vastandlikke jõujooni erinevate ajalooliste arusaamade, poliitiliste eelistuste ja infoväljaga. Oma ettekandes keskendun Jõhvi etnilis(t)ele ruumi(de)le ning avan seda järgnevatest aspektidest: keel, omavahelised suhted ja linnaruumi kasutus. Ettekanne põhineb ühel peatükil minu veel kirjutamisjärgus olevast magistritööst, mille keskmes on Jõhvi kui postsotsialistlik linn ning kuidas tajuvad seda erinevas vanuses ja rahvusest naised.

2015.–2016. aastal toimunud välitöö raames kogutud intervjuudest selgub, kuidas Jõhvi etnilisel väljal esindatud erinevatel rahvusgruppidel on kujunenud selge visuaalne identiteet, mis määrab paljuski ka keelekasutuse avalikus ruumis. Linnauuringutele keskendunud Na Li (2015: 5) on välja toonud, et emotsionaalselt kõige rohkem pingestatud ruumid on linnad, mida on tugevasti kujundanud kultuuriline mitmekesisus. See on omane ka Jõhvile, mille erinevate etniliste gruppide omavahelisele suhtlusele on iseloomulik emotsionaalne laetus, olgu see siis positiivne või negatiivne. Jõhvi etniliselt mitmekesine elanikkond on kujunenud nõukogude ajal intensiivse sisserände tulemusel. Erinevas vanuses ja rahvusest naised peegeldavad ka pagulaskriisiga seotud küsimusi, tuues esile mitmesuguseid hirme ja ootusi. Tehes välitöid piirkonnas, kus etnilisel taustal on oluline roll, tõuseb esile ka uurija päritolu. Analüüsin oma kogemuse näitel, kuidas minu eesti taust mõjutas välitöö protsessi ja kogutud empiirilist materjali.

Kirjandus

Jõhvi 2016. Asulate statistika. – <http://www.johvi.ee/?q=node/666> (vaadatud 28.03.2016).

Li, Na 2015. *Kensington Market. Collective Memory, Public History, and Toronto's Urban Landscape*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press.

Naise kujutamine jututüübis ATU 313 „Imeline põgenemine“

Liis-Marii Roosnupp
Tartu Ülikool, folkloristika magistrant
liismariiroosnupp@gmail.com

Muinasjutt „Imeline põgenemine“ on lugu noore mehe ja naise põgenemisest, tavaliselt põrgust. Sageli algab lugu lapse kogemata ära lubamisega vanahalvale, mistõttu satuvad noored põrgusse. Seal tuleb sooritada reeglina kolm ülejõukäivana tunduvat ülesannet ning mõnel juhul peab kangelane kangelanna ka teiste, kuradi tütarde seast ära tundma. Põgenedes visatakse selja taha kolm maagilist objekti, mis muutuvad mäeks, mereks või metsaks, või muundatakse ennast kolmel korral erinevateks objektideks või elusolenditeks. Lugu lõpeb peategelaste õnneliku põgenemisega ning sageli ka abieluga.

Minu ettekanne tugineb kevadel kaitstava magistratöö tarbeks tehtud analüüsile. Olen läbi töötanud kõik Eesti Rahvaluule Arhiivi talletatud 279 teisendit jututüübist ATU 313. Muinasjututüüpi on üles kirjutatud üle Eesti, eriti aga Setumaalt, kust pärineb pisut alla poole kõigist teisenditest. Samuti on seda kogutud pika aja vältel, esimene juba aastal 1869 ja viimane aastal 2006. See viitab muinasjutu populaarsusele ja annab alust teha järeltõlki vähemalt konkreetse tüübi raames.

Olen analüüsinud muinasjutte erinevatest perspektiividest, võttes aluseks nii jutustaja kui koguja soo; piirkonna, kust tekstid kogutud on ning samuti arhiivi saatmise aja. Ettekandes esitlen tulemusi, milleni oma analüüsiga jõudnud olen: näitan, kuidas naise kujutamine erineb jutustaja soost, piirkonnast või ajast sõltuvalt ja mida sellest järeltõlki võiks.

Vene-Türgi sõda Eesti Rahvaluule Arhiivi kogude pärimustekstides

Kaija Rumm

Tartu Ülikool, folkloristika magistrant

kaija.rumm@gmail.com

Vene-Türgi sõjale (toimus aastatel 1877–1878) omistatakse Eesti ajalookirjutuses marginaalne tähendus. Samas leidub Eesti Rahvaluule Arhiivi kogudes tähelepanuväärselt palju pärimustekste, mis kajastavad nii kõnesolevat ajaloosündmust kui ka osalenud sõdurite kogemust.

Käesolevas ettekandes tuginen kirjutamisjärgus olevale magistritööle, kuid olen Vene-Türgi sõjalaule analüüsinud ka bakalaureusetöös. Magistritöö kirjutamisel olen lähtunud huvist kombineerida omavahel erinevat arhiiviainest, et uurida minevikusündmust ja üht 19. sajandi lõpu ühiskonna gruppi – sõdureid. Ühtlasi on eesmärk käsitleda, kuidas kajastatakse Vene-Türgi sõda erinevates folkloorižanrites: millised teemad on domineerivamad nii rahvajuttudes kui ka lauludes ning milline on olnud folklooritekstide esitus- ja kasutuskontekst.

Allikmaterjali moodustab Eesti Rahvaluule Arhiivis leiduv aines. Olen analüüsis kasutanud uuemat rahvalaulu ning rahvajutte, mis kajastavad Vene-Türgi sõda. Lisaks olen kaasanud kogujate välitööpäevikutes ja kaaskirjades olevaid lauluvariantide ja juttude andmeid ning kirjeldusi folklooriteksti kasutus- ja esituskonteksti kohta. Ettekandes keskendun kahele aspektile. Esiteks, mis kontekstis on Vene-Türgi sõjaga seotud rahvaluulet esitatud. Teiseks, kuidas tekstides väljendub sõdurikogemus. Eesmärk on näidata, kuidas ühe sündmusega seotud kogemuslik aspekt laieneb sõdurile üldisemalt ning kuidas rakenduvad Vene-Türgi sõda kujutavad esitusviisid samateemaliste sündmuste kirjeldamisel.

Siberi põlisrahvaste maailmapilt Nikolai Baturini teoses „Karu süda“

Janno Zöbin

Tartu Ülikool, eesti ja soome-ugri keeleteaduse bakalaureuseõpe
jannoster@gmail.com

Nikolai Baturini romaanis „Karu süda“ on kujutatud mitut Siberi põlisrahvaste esindajat, kes kuuluvad evenkide hulka. Teose metafoorne minategelane on Niika, nganassaan, kes elab ja rändab taigas (nn avarilma osa).

Oma töös analüüsin „Karu südames“ ilmnevat Siberi põlisrahvaste (sh evenkide ja nganassaanide) maailmapilti. Maailmapildi all pean silmas maailmavaatelistel teadmiste süsteemi, mille abil inimene tunnetab ümbritsevat maailma ja näeb tegelikkust. Erialakirjandusena kasutan keeleteaduse ja etnoloogia uurimusi, artikleid ning vajadusel Obi-Ugri ja samojeedi kirjanike teoseid.

Tänavamuusik kui omanäolise sotsiaalse võrgustiku liige ja linnaruumi kujundaja

Katrin Kullo

Tartu Ülikool, etnoloogia bakalaureuseõpe

katrinkullo@gmail.com

Tänavamuusikuid on nähtud toimiva ja eduka linnaühiskonna tunnuseks (Doumpa, Broad 2014). Üsna palju on uuritud (nt Doumpa 2012; Lake 2012; Kane 2014), kuidas tajuvad tänavamuusikat ja tänavamuusikuid publik, linnakodanikud ja erinevad ametkonnad. Samuti jõuavad mitmed tööd tänavamuusikute teemal (nt Doumpa 2012; Malott 2015) järeltõlkesse, et kohalik omavalitsus saaks tänavamuusikute eneseteostuslikku olukorda parandada. Leidsin, et nende vahelise koostöö hõlbustamiseks on tarvis tutvuda ka tänavamuusiku enesega ning seega olen pidanud vajalikuks esitada järgmisi küsimusi:

- kas tänavamuusik vajab kohaliku võimu toetust ja abi või ei mängi see tema jaoks erilist rolli?
- kuidas mõjutab linnaruum ja kohalik tänaval muusitseerimist?
- millised on kirjutamata reeglid tänavamuusikute võrgustikus ühes linnas ja üle maailma?
- kas tänaval muusitseerimine on töö, hobi või sootuks midagi muud?

Nendele küsimustele ja veel paljudele teistele huvitavatele aspektidele olen leidnud võimalikke vastuseid oma abivalmitelt informantidelt, keda kohtasin 2015. aastal uurimist alustades. Valmiva bakalaureusetöö raames kogusin 2015. aasta kevadel ja suvel mitmekesist empiirilist materjali tänavamuusikuks olemise praktika kohta. Kui kevadel keskendusin rohkem Tartu tänavamuusikutele, siis juulis ning augustis viibisin välitöödel mitmetes Euroopa linnades. Koos kaaslasega hakkasime ka ise tänavamuusikuelu elama, jätkates samal ajal ka intervjuude tegemise ja vaatlusega.

Kogutud materjali põhjal teen sissevaate tänavamuusikuellu ja kirjeldan kontrastseid tänavamuusikuna tegutsemise viise. On selge, et uuritav subkultuur on väga heterogeenne ja rändava iseloomuga. Sellest hoolides püüan

tuua näiteid sellest, mis minu analüüsi põhjal on omast ja erisugust kõigile tänapäeva linnadele ja tänavamuusikutele.

Ettekandes toon näiteid Tartu, Sigtuna, Göteborgi, Bremeni, Lille'i, Pariisi ja Berliini tänavamuusikute ja neis linnades kehtestatud tänaval musitseerimise reeglite kohta. Kõnelen refleksiivselt välitöödest ja läbitud raskustest, autoetnograafiast, puudutan põgusalt ka rakendusliku etnomusikoloogia suunda ja subkultuuride uurimislugu.

Kirjandus

- Broad, Nick; Vivian Doumpa 2014. Buskers As an Ingredient of Successful Urban Places. – *Streets as Public Spaces and Drivers of Urban Prosperity*. Part I. Academic Session Papers. 2nd Future of Places International Conference on Public Space and Placemaking. Buenos Aires, Argentina 1–3 Sep 2014, 25–44.
- Doumpa, Vivian 2012. *Music in Public Space. Changing Perception, Changing Urban Experience?* Master Thesis. University of Utrecht: Urban Geography, Faculty of Geosciences.
- Kane, Nina R. 2014. Loitering / Busking Bodies / Subversive Singing: Why Street-Theatre is Essential to Our Cities. Ettekanne konverentsil „Performance, Place, Possibility: Performance in Contemporary Contexts“, 4. aprill 2014. University of Leeds.
- Lake, James G. 2012. Demsetz Underground: Busking Regulation and the Formation of Property Rights. – *New York University School of Law Review* 87 (4), 1100–1134.
- Malott, Jake 2015. *Creating Place: Busking in Cincinnati*. University of Cincinnati: College of Design, Architecture, Art and Planning.

Eesti laulupidu kui rituaal, festival ja *performance*: Eesti XXVI üldlaulupidu „Aja puudutus. Puudutuse aeg“

Anna Caroline Haubold
Eesti Kirjandusmuuseum, EKLA assistent
caroline@kirmus.ee

Muusika- ja laulupidudel on Euroopas rohkem kui kahesaja aasta pikkune traditsioon. Šveitsis ja Saksamaal, kus toimusid esimesed laulupeod juba 18. sajandi algul, on see traditsioon (peaaegu) kadunud. Eesti laulupidu on aga ainulaadne, omapärase atmosfääriga kultuurisündmus.

Ettekanne põhineb minu Berliini Vabas Ülikoolis (Freie Universität Berlin) kirjutatud saksakeelsel magistritööl „Das estnische Sängerfest als Ritual, Festival und Performance: Eine exemplarische Analyse des XXVI. Sängerfestes „Aja puudutus. Puudutuse aeg““. Teema valikul said määravaks 2011. aastal toimunud XI noorte laulu- ja tantsupeol orkestrandina kogetud emotsioonid. Sellises seisundis, kus vaheldusid rõõmupisarad, vaimustus ja naer, tekkis küsimus, mida õigupoolest tähendab see sündmus eestlastele, kui mõju on juba välismaalastele nii suur. 2014. aastal toimunud XXVI laulu- ja XIX tantsupeol osalesin pealtvaatajana.

Ettekande eesmärk on näidata, kuivõrd laulupidu on rituaal, festival ja *performance*. Rituaal on seotud eelkõige laulupeo ülesehituse ja sisuga, festival korraldamise ja *performance* peo läbiviimisega. Kuna neid mõisteid on kasutatud paljudes erinevates distsipliinides, ei anna ma nende definitsioone, vaid toon välja karakteristikud. Nende alusel, toetudes Kristin Kuutma käsitlustele, analüüsin pidu nii abstraktsel kui ka isiklikul tasandil, sest oma kogemused ja emotsioonid mängivad laulupeo tajumisel suurt rolli.

Kirjandus

Allandi, Marge 2009. Laulupidu kui rituaal. Eesti üldlaulupeod rahvusliku kultuurimälu ja identiteedi kujundajate ja kandjatena. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool.

Bauman, Richard 1992. *Folklore, Cultural Performances, and Popular Entertainments. A Communications-Centered Handbook*. New York: Oxford University Press.

- Kuutma, Kristin 1998. Festival as Communicative Performance and Celebration of Ethnicity. – *Folklore* 7, 12–26.
- Kuutma, Kristin 1998. Kultuuriidentiteet, rahvuslus ja muutused laulutraditsioonis. – *Mäetagused* 7, 21–23.
- Lauristin, Marju, Peeter Vihalemm 2013. Minu laulu- ja tantsupidu. Sotsioloogilise uuringu aruanne. Tartu: Eesti Laulu- ja Tantsupeo SA. <http://sa.laulupidu.ee/sa-uldinfo/ltp-sotsioloogiline-uuring/> (külastatud 23.03.2016).
- MacAloon, John J. 1984. *Rite, Drama, Festival, Spectacle. Rehearsals Towards a Theory of Cultural Performance*. Philadelphia: Institute for the Study of Human Issues.
- Schechner, Richard 2002. *Performance Studies. An Introduction*. London; New York: Routledge.

Kihnu viulitraditsioon tänapäeval

Kaisa Luik

Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia, muusikateaduse bakalaureuseõpe
kaisaluik@gmail.com

Kihnu kultuuri, eriti sealseid pulmakombeid, on uuritud võrdlemisi põhjalikult. Võrreldes laulu- ja tantsutraditsiooniga on viulimäng aga jäänud mõnevõrra tagaplaanile ning praegu elus olevat traditsiooni kirjeldavad uurimused puuduvad. Seega on 2015. aasta kevadel Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias muusikateaduse osakonnas valminud proseminaritöö ja sellele tuginev ettekanne esimene katse kirjeldada tänapäevast viulimängu olukorda Kihnu saarel.

Erinevalt laulutraditsioonist, mille peamisteks kandjateks on olnud naised, on igasugune pillimäng ajalooliselt olnud meeste pärusmaa ning nii ka Kihnus. Vanem viulimängutraditsioon kandus edasi suulisel teel: pilli õpiti mängima kuuldeliselt ning kirjalikke abivahendeid ei kasutatud. Repertuaar leiutati sageli ise või õpiti lugusid teistelt saarel elavatelt pillimeestelt, seejuures kohandati viulil mänguks tihti ka torupilliviise. Pillimeeste funktsioon oli ajaloolises viulipärimuses muusika mängimine tantsuks, enamasti pulmades või kalendritähtpäevadega seotud pidustustel. Kihnu vanem viulitraditsioon katkes viimase ajaloolise pärimuse esindaja Theodor Saare surmaga 1984. aastal.

Viiulitraditsiooni taaselustamine Kihnus sai alguse 2008. aasta oktoobrikuus, mil toimus esimene pillilaager Metsamaa talus. Edukas laager, kus osalesid kõik Kihnu kooli lapsed, andis tõeke püsivama õpetuse algatamiseks. Tänapäevane viulitraditsioon saarel on elus tänu regulaarsele viiuliõpetusele, mis toimub 2013. aastal rajatud Kihnu Pärimuskooli raames.

Uurimus põhineb Kihnu V Viiulifestivalilt 2015. aasta 3. ja 4. oktoobril kogutud allikmaterjalile. Lisaks tänapäevase viulitraditsiooni kandjate kirjeldamisele ning selle tänaste väljundite tuvastamisele on ettekande üheks eesmärgiks näidata, kuidas ja milliste vahenditega toimub pärimuse edasi andmine. Selleks vaatlen viiuliõpetamise korraldust, metoodilisi aluseid, viiuliõppe eesmärke ja seniseid tulemusi.

Ontoloogiline perspektiiv materiaalse kultuuri uurimisel usundilises kontekstis

Tenno Teidearu

Tartu Ülikool, etnoloogia magistrant

tenno.teidearu@gmail.com

Ontoloogiline pööre antropoloogias on esile kerkinud vastukaaluks „kultuuri kirjutamisele“ ning osalt mõjutatud Eduardo Viveiros de Castro (1998) Ameerika erinevate põlisrahvaste ontoloogilise perspektivismi analüüsist, mille kohaselt nii inimestel kui loomadel ja vaimolenditel on enda seisukohalt sarnane eluviis, aga erinev viis selle nägemiseks. Ontoloogia tähistab üldisemalt õpetust või teadmist olemisest ja reaalsusest, antropoloogias tähendab see erinevate subjektiivsete maailmade kui empiiriliste reaalsuste tunnistamist ning uurimist.

Materiaalse kultuuri uurimine on antropoloogide ja etnoloogide seas alates 1980ndatest taas populaarsust kogunud. Kaasaegse materiaalse kultuuri uurimise huvi keskmes on inimeste ja esemete vastastikune suhe, milles inimesed toimivad asjadega, aga asjad toimivad ka inimestega (Löfgren 2012: 172–173). Väärtused, praktikad ja uskumused on tihti seotud materiaalse kultuuriga ning selle kaudu väljendatud ja vahendatud. Kuna me ei saa päriselt eraldada materiaalsset ja vaimset kultuuri, lähtub materiaalse kultuuri uurimine esemetest kultuuri kui terviku uurimisel (ibid.: 169–170). Ontoloogilises perspektiivis on esemed füüsilisel kujul ja neile omistatud tähendused kategooriatena eristamatud ja ühte sulavad (Henare et al. 2007: 6–8). Antropoloogias on sellisele perspektiivile mitmeid teoreetilisi ja metodoloogilisi eeldusi: esemeid tuleb käsitleda tähendustena, uurimise lähtepunktiks on esemed ise ja tuleb „mõelda esemete kaudu“, maailmapildi kirjeldamiselt peab liikuma subjekti maailma kirjeldamisele ning tuleb arvesse võtta, et esemete olemus sõltub subjekti maailmast (Henare et al. 2007).

Ontoloogiline perspektiiv sobib hästi usundilise materiaalse kultuuri uurimiseks, kuna aitab tabada religioosse tähendusega esemete analüüsil materiaalsuse ja vaimsuse seotust. Materiaalsus ei välista esemete vaimset kvaliteeti, näiteks ikoon võib kellegi jaoks olla portaaliks, kivi või kristall

kanda endas vaimset energiat, seega on nende esemete tähendus korruga nii vaimne kui ka materiaalne.

Ettekandes keskendungi ontoloogilisele perspektiivile ja selle metodoloogiale materiaalse kultuuri uurimisel ning toon näiteid enda kogutud empiirilisest materjalist ja teiste uurijate töödest.

Kirjandus

Henare, Amiria, Martin Holbraad, Sari Wastell 2007. Introduction: Thinking Through Things. – *Thinking Through Things: Theorising Artefacts Ethnographically*. London; New York: Routledge, 1–31.

Löfgren, Orvar 2012. Material Culture. – *A Companion to Folklore*. Ed. by Regina Bendix and Galit Hasan-Rokem. Chichester: Wiley-Blackwell, 169–183.

Viveiros de Castro, Eduardo 1998. Cosmological Deixis and Amerindian Perspectivism. – *The Journal of the Royal Anthropological Institute* 4 (3), 469–488.

Võidavad kunst ja armastus! Etnograafilise uurimismaterjali (re)presenteerimisvõimalustest

Ave Taavet

Eesti Kunstiakadeemia, kunstide magister

avetaavet@gmail.com

Marika Alver

Eesti Kunstiakadeemia, ekspeditsioonide juht, kunstide magister

marika.alver@artun.ee

Alates 1978. aastast on Eesti Kunstiakadeemia tudengid käinud igal suvel ekspeditsioonil mõne soome-ugri rahva juures. Kui varasemate uurimisreiside keskmes on olnud eelkõige hõimurahvaste materiaalse kultuuri visuaalne talletamine etnograafiliste joonistuste ja fotodena, siis viimaste aastate ekspeditsioonide tähelepanu on nihkunud sotsiaalsete ruumide kaardistamisele ja uurimisele. Loomulikult on muutunud ka näituste vorm ja sisu: kui varasemad näitused olid visuaalsed kokkuvõtted uurimisreisidel kogutud materjalist, siis viimaste aastate installatiivsed näituseprojektid tegelevad küsimustega kunsti ja antropoloogia piirimailt.

Kunstiakadeemia ekspeditsioonide näitused tõstavad korruga esile igapäevase ja erilise – tähelepanu pööratakse nii olme detailidele kui pidulikele tähtpäevadele. Kuigi näitustel on ka etnograafiline mõõde, siis ettevalmistamise protsessis lähenevad tudengid uuritavale teemale kunstilise tinglikkuse raames ja mõtestavad kogutud materjali sümbolite kaudu. Selline (märguline) lähenemine võimaldab käsitleda ka ebamugavaid teemasid.

Näituse kujunemisprotsessis analüüsivad kunstitudengid järgmisi sõlmküsimusi:

- mis on näituse eesmärk?
- kuidas uuritavat teemat (re)presenteerida?
- kuidas mõjutab näituse sihtgrupp näituse kujunemisprotsessi?

Ettekandes analüüsitakse lähemalt kaht viimast näituseprojekti, mis on nii informantidelt kui tavakülastajatelt saanud väga mitmesugust vastukaja. Näituse „Piirist ja piiritusest” eesmärgiks oli uurida Narva piire – nii füüsilisi, mõttelisi kui metafoorseid – ja kuidas kohalikud neid piire tajuvad. Näituseprojekt „Peegeldusi Peterburi eestlastest” keskendus Peterburi eesti kogukonna identiteedi küsimustele.

Maaelu tajumine: tühjusest ja üksindusest

Liis Serk

Tallinna Ülikool, sotsiaal- ja kultuurantropoloogia magistrant
serk.liis@gmail.com

Väljarännet maapiirkondadest, „suurt lahkumist“ (ingl k *the great departure*; Dzenovska 2011), on poliitilises ja avalikus sfääris kujutatud kui demograafilist probleemi, mille tagajärjel on elu maal muutunud murettekitavaks nähtuseks. Äärealadele mahajääjaid nähakse kui erakuid ja idee maal elamisest on uustulnukate entusiasmi kõrval muutunud üldiseks narratiiviks tühjusest ja eraldatusest. Oma välitöödel Saaremaal juulis ja augustis 2015. aastal keskendusingi üksindusega seotud teemadele püsielanike vaatenurgast, elades koos inimestega, kes olid otsustanud jääda paigale.

Abielupaar, kellega veetsin oma päevad, ja saarlased, keda kohtasin, esindasid vastupidiselt oodatule rahulolu elukäiguga, eripalgeliste suhete paljusust ja iseendaga olemise oskust. Teisisõnu, alternatiivset seisundit sellele, mida tavaliselt mõistetakse üksinduse all. Ometi tõusis läbivalt esile teatav vastuolu intervjuudes kuuldu ja isiklikult läbielatu vahel: vestlustes korraldi ja taasloodi maaelu tühjuse lugu, praktikas aga kogesin ühenduses olemist oma kodu, ümbritseva keskkonna, loomade, aia ja ka inimestega, kui neid leidis.

Ettekandes keskendun osaleva vaatluse meetodile ning tegelen järgmiste küsimustega: mil viisil võib osalev vaatlus mõjutada arusaama tühjusest ja maaelu tajumisest? Missugune on taolisele välitööle järgneva antropoloogilise info iseloom? Kuidas saab osaleva vaatluse meetodi abil esitada väljakutse „suure lahkumise“ teooriale? Mille poolest erineb inimeste räägitu ja läbielatu?

Oma ettekandes võrdlen osalevat vaatlust praktilise oskusega, täpsemalt võrdlen antropoloogi aednikuga, kelle eksperimenteerimine, kordamine, eksimised ja kogemused viivad uute arusaamisteni. Nii välitööd kui aiandus on loominguilised tegevused, kus tegija allub oma „väljale“ ja ei suru peale konstrueeritud teadmisi. Paralleelselt aiale kultiveerisin välitöödel antropoloogilist lähenemist, mis tekib üksnes läbi empaatiliste suhete, aja ja

kogemuse, võtab omaks vastuolud ning mõtestab „suurt lahkumist“ mitte kui väljasuremist, vaid kui loomulikke muutusi maaelus.

Kirjandus

Dzenovska, Dace 2011. Notes on Emptiness and the Importance of Maintaining Life.
– *Anthropology of East Europe Review* 29 (2), 228–241.

Ristus ja traditsioonilise usundi piiril: sünkretism luterlikus kirikus idamaride seas

Anna Mishina

Tartu Ülikool, etnoloogia doktorant

anmish87@gmail.com

Ettekanne põhineb ekspeditsioonil tehtud vaatlustel ja analüüsil. Luterlus on idamaride kultuuris uus nähtus. Koguduse tegevus algas aastal 2002, kui mari kultuuri aktivisti Jyri Sajtievi kutsel saabusid misjonärid Anu ja Juha Väliaho. Nad korraldasid piiblilaagri. Marilased, enamik neist kodanikuühenduse Mari Ushem aktivistid, kes olid käinud eespool mainitud piibliõppelaagris, saidki esimesteks koguduseliikmeteks. Nende hulgas oli ka praegune kirikuõpetaja Slava Abdullin.

Luterliku koguduse palvehoonet nimetatakse rahva seas *marijskaja tserkov* (mari kirik) – koht, kuhu koguneb mari rahvas. Enamik koguduseliikmetest on erinevas vanuses marilased. Külades nimetavad mõned kirikuõpetajat *mullaks*. Põhjus on selles, et Slava räägib mari keelt ja on seotud vaimulike asjadega. Ajalehe Inkerin Kirkko viimasest numbrist võib lugeda järgmist: „Suurel neljapäeval pärast jumalateenistust kiirustasid mõned koguduseliikmetest naised koju, et saun soojaks kütta, mälestamisrooga valmistada ja küünlaid süüdata. Sain aru, et jutt käis *sorta paremist* (küünalde pidu)“ (Korepanova 2015: 16–17).

Ise olen kuulnud, et üks vana koguduseliige on käinud enne jõule avalikult hiiesalus hane ohverdamas. See ei olnud mulle mingi uudis, sest tegu ei olnud esimese korraga. Samas käib ta peaaegu igal pühapäeval kirikus ja on juba ammu ristitud.

Suurtel õigeusu kiriku tähtpäevadel on osal maridel kombeks käia pühade allikate juures. Arvatakse, et vesi on sellel ajal eriline, tervendab ja taastab. Kirikus räägitakse sellistest kommetest ja nende tähendusest tõenäoliselt üsna vähe.

Sünkretismi esineb ka matmis- ja pulmakombestikis ning kodu õnnistamise toimingus.

Talvistel välitöödel Baškortostanis käisin preestriga jõulude ajal kodu-jumalateenistustel Tšurajevo, „kõige paganlikumas“ külas, ja Miškino külas, kus ei ole võimalik käia nii tihti, kui tahetakse (asub umbes 250 km kaugusel). Sealt kogusin ettekande jaoks huvitavat informatsiooni.

Kirjandus

Korepanova, Dina 2015. *Inkerin Kirikko* 4 (96), 16–17.

„Inimeses peab kõik kaunis olema!“ Hallidest varjunditest sukavardaveeretaja vaatenurgast

Eda Pomozi

Budapesti Loránd Eötvösi nimeline Ülikool (ELTE), Kirjandusteaduste Doktorikool, ungari ja võrdleva rahvaluule programm, doktorant; Szegedi Ülikool, soome-ugri õppetool, eesti keele ja kultuuri lektor
edapomozi@gmail.com

Ettekanne, mis on mõjutatud Studia Vernacula viimaste numbrite lugemiselamustest, sisaldab omajagu autoetnograafiat. Võtan vaatluse alla lambavilla hallid varjundid, täpsemalt kudumise kui mälestusi äratava tegevuse, ja kudumid, siinkohal ennekõike tavalised eesti moodi villased sokid kui mälestuste kandjad.

Nagu siinkirjutajal sageli, sai seegi väike uurimus esmast innustust kaunitest raamatutest ja trotsitundest. Kodustelt kingiks saadud Aino Praakli raamatust „Eesti sokikirjad ilma laande laiali“ leidsin vaid ühe mitut tooni halli soki, ei ühtegi ühetoonilist, ja selle juures autori märkuse, et halle sokke olevat igav kududa. „Kas halle sokke on tõesti igav kududa?“ küsisin endalt. Lambahallid sokid on minu põlvkonna jaoks ühed ürgeestiliku maaelu sümbolid, seenemetsas ja kalapaadis kummikute ning kanaaias kalossidega kokku käivad aksessuaarid. Kodueestilikud hallid varjundid äratasid mälestusi ja tekitasid tahtmise meelde tuletada varases teismeeas vanaemalt õpitud oskusi.

Kudumid, nagu paljud muud esemed, võivad olla mälestuste kandjad. Mälestuse äratajateks ja kandjateks võivad olla mitmedki tegevused, sealhulgas kudumine. Mälestuste ärkamisest on vaid üks sammuke lugude jutustamiseni, mis kuulub juba otseselt folkloristikateaduse huvisfääri. „Mälestuste kandja“ kui eestikeelse teadusmõiste leidsin Janika Orase raamatust „Viie 20. sajandi naise regilaulumaailm“ (2008). Ungarikeelses teaduskirjanduses seostub see minu jaoks kõige enam Vilmos Keszegi töödega, kes omakorda on inspiratsiooni saanud muuhulgas saksa päritolu teadlase Jan Assmanni kultuurimälu käsitlevatest töödest. Enamasti seostuvad mälestuste kandjad teadustöodes mälestusi äratavate maastikega. Janika Oras kõneleb seda mõistet kasutades aga lauliku lastelaste mälestustest oma vanaemast, mis seostuvad kohakogemuse, iseloomulike loodusdetailide ja asjadega. Asjad,

esemed, artefaktid ja nende loomise käigus esile tulevad (vanaemalikkusega seotud) mälestused on siinses ettekandes minu uurijapilgu fookuses.

Nii-öelda vanaematunne on folkloristlikus uurimistöös sageli oluline tegur. Ehkki kudumine on eesti kultuuris läbi aegade ennekõike naiselik tegevus olnud ja selleski väikeses uurimuses on kudumine naiselike mälestuste äratajaks, ei julge ma ometi oma siinset tööd soouurimuslikku valdkonda liigitada. Pigem on tegu omamoodi pärimusökoloogiliste pilkudega endasse, olevikku ja aegade taha, mida on suunanud sukavardad ja lõng kuduja sõrmede vahel.

„Inimeses peab kõik kaunis olema!“, ütleb kodukootud halle sokke kandev pere- ja meremees eesti kultusfilmis „Siin me oleme“. Selle filmi elufilosoofia ja stiiliõpetusega on üles kasvanud juba rohkem kui üks põlvkond eestlasi.

Küsimus, mille esitamine selle sokuuurimusliku mõtte- ja kudumisrännaku põhjustas, sai mitu vastust. Minu jaoks olulisim on see: halle sokke ei ole igav kududa! Olulised on aga mõtterajad, millel kududes liikuda. Käia, kududa ja konspekteerida kudumisse – see võiks olla kokkuvõtlik järeldus mu tööst ning ühtlasi tulevikunägemus ka kaunite kirjude (kirjatud) ja kasutus- kõlblike mälestuste kandjate loomisel, milles paljud esiemade põlvkonnad meistrid on olnud.

Kirjandus

- Assmann, Jan 2013. *A kulturális emlékezet – írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Budapest: Atlantisz Könyvkiadó.
- Deáky, Zita ja Smid, Bernadett 2014. *Emlék, emlékezet, életút*. Budapest: ELTE BTK Néprajzi Intézet.
- Jõeste, Kristi; Kristiina Ehin 2012. *Kirjatud teekond*. Türi: Saara Kirjastus.
- Keszeg, Vilmos 2011. *A történetmondás antropológiája. Egyetemi jegyzet. Néprajzi Egyetemi Jegyzetek 7*. Kolozsvár: Krisza János Néprajzi Társaság, BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék.
- Käegakatsutav* 2014. Studia Vernacula 5. Viljandi: Viljandi Kultuuriakadeemia.
- Lugusid materjalidest* 2013. Studia Vernacula 4. Viljandi: Viljandi Kultuuriakadeemia.
- Oras, Janika 2008. *Viie 20. sajandi naise regilaulumaailm: arhiivitekstid, kogemused ja mälestused*. Tartu: EKM Teaduskirjastus.
- Praakli, Aino 2009. *Eesti labakindad ilma laande laiali*. Tartu: Elmatar.
- Praakli, Aino 2010. *Eesti sokikirjad ilma laande laiali*. Tartu: Elmatar.
- Raud, Anu; Anu Kotli 2010. *Kiri kari: raamat kiriloomadest ja kirilindudest*. Viljandi: [Eesti Looameagentuur].
- Reinholm, Vilma 2013. *Anu Raud: Eesti tekstiilikunstnik*. Tallinn: Valgus.
- Silmnähtav* 2015. Studia Vernacula 6. Viljandi: Viljandi Kultuuriakadeemia.

Muud inspiratsiooniallikad

Nõmmik, Sulev 1978. *Siin me oleme* (Juhan Smuuli jutustustel põhinev etnograafilise väärtusega mängufilm).

Tantsupidu *Puudutus 2014* (teleülekanne).

Jpt.